

Recensenternas omdömen

Kaj Dahls efterlämnade urklippssamling, där han samlat det mesta som hade skrivits om hans utställningar och böcker, är en värdefull informationskälla. Tre till fyra decennier gamla tidningsartiklar och -notiser är inte alldeles lätta att hitta, inte ens i Brages Pressarkiv.

TEXT: HÅKAN EKLUND

Artikelsamlingen visar att hans allra första fotoutställning "Än lever skärgården" i Ekenäs 1974, fick en välförtjänad uppmärksamhet. Kaj Dahl hade 1973 tillbringat en stor del av sin fritid bland skärgårdsborna i Ekenäs landskommun, med kamera och anteckningsblock. Stadsbor blev skärgårdsborna vid kommun-sammanslagningen 1977, när Ekenäs landskommun och Snappertuna anslöts till staden.

Detta var den första riktiga positiva feedbacken för hans fotoprojekt; utställningsframgången skapade aptit på att fortsätta.

Bilderna är idag kulturhistoriskt värdefulla. De visar den sista generationen äkta skärgårdsbor och fiskarbönder som levde och verkade ute i Ekenäs skärgård innan skärgårdshemmanen förvandlades till fritidsfastigheter och fiskarbondens urgamla primärnärning gick i graven.

INNAN BILDERNA ställdes ut uppmärksammades Kaj Dahls fotoprojekt i en artikel i Hufvudstadsbladet rubricerad "Än lever skärgården – men hur länge?" (29.3.1974). Hbl som hade fått ta en förhandstitt på utställningsmaterialet skrev: "Ett år har det tagit för honom att sammanställa materialet, som i ett 80-tal bilder ringar in denna miljö, dess inflygare, deras existensvillkor."

I artikeln undrade man hur det skall gå med vår unika och oersättliga skärgård? Riksdagsman Pär Stenbäck kommenterade utställningsbilderna i egenskap av ordförande för Nylands fiskarförbund och sade, att kravet på en levande skärgård innebär krav också på ett aktivt stöd till allt som kan bevara skärgårdsbornas livsmönster genom att skapa utkomstmöjligheter för dem.

Om bilderna skrev Hbl: *"Gråtonerna dominerar och vi möter den skärgårdsgeneration som samhället låtit klara sig själv. Barnen finns i Farsta, Helsingfors eller Ekenäs och om inte samhällets attityd till skärgårdens glesbygd förändras, finner Dahls kollegor bara igenbommade sommarstugor en vinter om ett decennium"*. Precis så blev det ...

Kaj Dahls första utställning i Ekenäs visade att han var på rätt väg med sitt projekt, att ämnet intresserade. Sen for den på en turné som kom att räcka många år. Ännu 1988 visade han utställningen i Helsingfors sparbankskontor under två veckor i maj.

I AUGUSTI VISADES utställningen på Åland, på inbjudan av Mariehamns kulturnämnd. Gustav Widén recenserade utställningen i Tidningen Åland 15.8.1974 och inledde så här: *"En utställning full av intryck, skarpt fångade motiv och inträngande beskrivningar av skärgårdens liv kan man se just nu i Ålands konstmuseum – en intressant efterföljare till Joel Petterssons måleri."*

Widén uppskattade att Kaj Dahl sett människorna i skärgården som det väsentligaste: *"Dahl framställer dem rakt fram, deras vardag med färade ansikten sammanhållna av erfarenhet, ofta fattigdom. Där är också mycken ensamhet. Den gamla kvinnan på sängkanten – oljelampan lyser svagt och radion är den enda gemenskapen. Fiske är ett återkommande motiv och till det verkligt fina hör bilderna från getaträlaren Fagermäls där man ändå saknar känslan av allt det slitsamma fiskarjobbet innebär. Överhuvudtaget längtar man ibland efter storm i stället för det ständigt lugna vatten Dahls kamera fångat in. Skildringar ur brevbärarens dag i skärgården och från auktioner, stuginteriörer med den utflyttade sonens foto på*

hedersplats. Ett nytt ljus faller över skärgårdsbor i Vårdö, Föglö, Kökar, Geta. Fiskeindustrin i Degerby får en egen bildserie och alldeles intill dyker Uffe Dahlgren upp i full färd med fågelskytte. Den här fotokonsten lyfter fram verkligheten, ger den nyanser som kanske är dolda för många blick. Den visar ron, stillheten i landskapet, men utan att romantisera alltför mycket trots utställningens karaktär av den tillfällige gästens kärleksförklaring till en unik miljö. Bakom finns allvar, arbetet för en knapp utkomst, tapper kamp för en livsstil som inte kan räddas enbart genom de utbyggda kommunikationernas konstgjorda andning."

I DECEMBER visades utställningen "Än lever skärgården" på Fotomuseet i Helsingfors (19.12.1974-12.1.1975) som skall kopplas ihop med det halvårsstipendium han hade fått från Statens kamerakonstkommission. Snabbt avancerat av en nykomling i utställningssammanhang. Enligt en artikel om utställningsstatistik i Finsk Fotografisk Årsbok 1979 sågs utställningen av 3 000 personer.

I Hbl skriver fotografen Bert Carpelan: "Det är en positiv, vacker, rent av romantisk utställning. Lika litet som andra skärgårdsbesökare har Kaj Dahl und-

gått att gripas av skönheten i himmel, hav och klippor. Som han återger i andaktsfullt stämningsmättade bilder. Men det är den genuina skäribon som står i centrum. Fårad av sol och vind, i sin ursprungliga miljö. Arbetande med de traditionella näringsgrenarna fiske och jordbruk. Sommar och vinter. Men det är anonyma människor – som symboler utan identitet. Det saknas namn på människorna och på öar och skär. Namnuppgifter är viktiga. Man vill kunna lokalisera motiven, man vill bli bekant med människorna på bilderna. Man vill veta: Vad heter han (hon), var ser det ut så där? Inte bara av nyfikenhet, namnuppgifter gör att motiven kommer närmare betraktaren – de blir verkligare, de känns mera realistiska".

BERT CARPELAN tyckte att bilderna var glädjande talrika och omfattade både Västnylands, Åbolands och Ålands skärgårdar. Däremot ställde han sig kritiskt till att det bara var en smal sektor av skärgårdslivet som berördes och att Kaj Dahl lyckats undvika de mindre dekorativa, men ofrånkomliga, inslag i naturen som utgörs av semesterfirare och sommarvillor: "Inte ens en plastsnurra syns på fjärdarna. Trots att motiven är fotograferade året runt, är

▼ Hbl 29.3.1974.

det mest solskensbilder. Varken regn, storm eller dimma, men desto mera solnedgångar och spegelblanka fjärdar. Med nöjda fiskare, stora fångster"

Men å andra sidan, skriver Carpelan: "Genom att isolera och framhåva det positiva – det bästa som ännu lever kvar – visar Kaj Dahl vilka värden vi står i beråd att mista – och delvis redan har mist. Han gör det mycket övertygande. Han har bilder som vädjar till betraktarens skönhetssinne, som känslomässigt påverkar och väcker till efter tanke. Och kanske till insikt om behovet av en ny skärgårdspolitik."

I EN UTSTÄLLNINGSCENSION i Åbo Underrättelser 10.5.1975 "Kaj Dahl visar skärgården i utställning på Slottet", skrev tidningen att Kaj Dahl under sommaren kommer att samla ihop material till boken om Åboland. "Med sin motorbåt skall han resa omkring i skärgården och både fotografera och intervjua orsbefolkningen. I vår har han varit ute i två veckor, och han kommer att fortsätta fram till semestertens slut i början av augusti. Han kommer följaktligen att bli en gäst i många skåristugor i år liksom tidigare år. Det som Dahl mest försöker avbilda är skärgårdsbefolkningens näringar."

KAJ DAHLS FÖRSTA BOK "Nyländsk skärgård" (180 s) kom enligt hans kalendernoteringar ut den 23 oktober 1975 på Holger Schildts förlag. Boken är baserad på det bildmaterial som ingick i utställningen "Än lever skärgården". Många recensenter tog fasta på den geografiska missvisande titeln. Månen det var förlaget Holger Schildts som ville bredda marknaden med att skriva Nyland istället för det mera begränsande Västnyland, eller Ekenäs?

I Kaj Dals efterlämnade papper används genomgående Ekenäs skärgård angående text- och bildmaterialet, som boken de facto handlar om. Men, som det står att läsa om på annan plats i detta nummer, var det inte alls meningen att Kaj Dahl skulle bli någon textförfattare. Det var ju journalisten Calle Hård som skulle stå för textdelen, men fick förhinder.

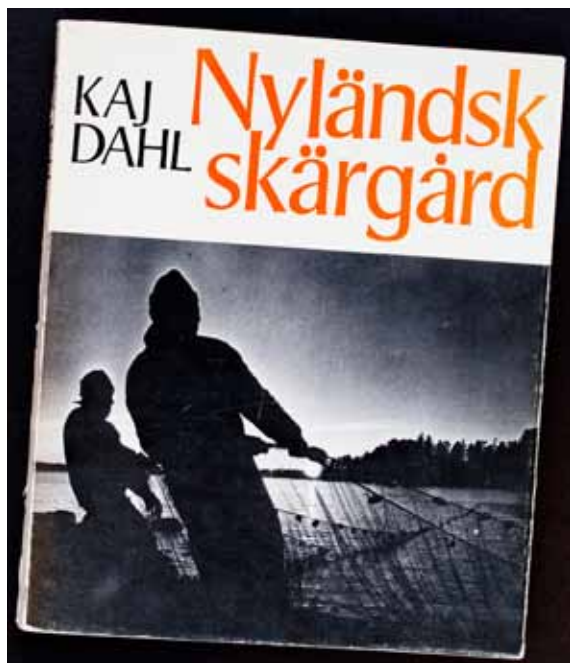
Henrik Cederlöf noterade också titelfrågan i sin recension i Västra Nyland 5.11.1975: "Man kan vidare ställa frågan om inte titeln borde ha varit Västnyländsk skärgård i stället för Nyländsk ...?"

Annars hade Cederlöf som god skärgårdskännare insett värdet av boken: "Dahls arbete känns angeläget. Särskilt de yttre delarna av Ekenäs skärgård är typiska avfolkningsområden. Det är knappast för pessimistiskt att hävda, att dagens utskärsbor är de sista

som lever och verkar och får sin bärgning där ute – något som förövrigt en del statistiska uppgifter i arbetet ger brutal vittnesbörd om. Därför är det utomordentligt viktigt att material om bygden och dess folk samlas in – förrän det är för sent."

Cederlöf hade också noterat förlagets slarv att inte ha med ett daterat förord. Att också innehållsförteckningen saknas, skrev han dock inget om.

OLE TORVALDS på Åbo Underrättelser är en annan skärgårdskännare som i sin recension "Skärgårdsgrannar öster om Hangöudd", förutom ett påpekande om missvisande titel, förnuftigt nog lyfte fram det fotografiska: "Det är bilderna som är det bärande i boken, även om textavdelningen ingalunda heller är att förakta: här finns goda minnesuppteckningar och värdefulla intervjuer, som sammantagna ger en hel del av bygdens förntid och nutid. Och nutidsproblemen låter förstås högst välbekanta också för en Åbolänning – bland annat detta att mycket visserligen har gjorts på sistone, men att det mesta har gjorts ett par tre tiotal år för sent för att hejda avfolknningen."

► Ovan: 1) Borgåbladet 18.11.1975. 2) Åbo Underrättelser nov. 1975. ► Nedan: Änkan Thyra Malmund på Lilla Gloholmen i Ekenäs skärgård var en av bilderna som Ole Torvalds på ÅU gillade. Bilden är tagen 1973. Foto: Kaj Dahl. (Reprofotograferad av Håkan Eklund, ur Marina Rosenius-Dahls bildarkiv).

Ekenäs skärgård i sköna bildsvep

18/11 1975

"Ekenäs skärgård förhåller sig till Ålands skärgård ungefär som ett stycke av stjärnkartan till vintergatan eller som en frökens pärlband till en drottningens juvelsmycke."

Så skrev Zacharias Topelius år 1870. År 1975 säger fotografen Kaj Dahl:

"Det kan man instämma i, men nog är det många pärlor i det bandet och visst skulle det smycka också en drottningens hals."

Kaj Dahl har i höst utkommit med boken "Nyländsk skärgård" (Schildts) — ett verk som framför allt bygger på högklassiga bilder. Det allmänt formulerade namnet "Nyländsk skärgård" känns kanske i första hand förbryllande, men kan ändå inte anses vara fel. Visst är det i allra högsta grad fråga just om nyländsk skärgård, om också begränsad till öarna utanför Ekenäs. Den geografiska beskärningen är i sig ingen svaghet, läsaren-bildbetraktaren kommer tvärtom på dethär sättet motivmiljön mycket nära.

Vardagslivet, fisket och jakten, upptar en betydande del av bokens innehåll, de många starka och särpräglade personligheterna bland skärgårdsfolket är ett annat ofta återkommande motiv. De vackra skärgårdsbyerna och de foto-

Kaj Dahl Nyländsk skärgård

tekniska praktiskt kottan är många, men där finns också problemen, vedermödrorna, bekymren.

Vid sidan av bilderna fyller de förhållandevis digra textavsnitten en viktig informerad funktion, de bygger ofta på autentiska redogörelser av bygdens eget folk. Men den poetiska flykt som bilderna utstrålar saknas i de för det mesta krasst utformade relaterande texterna.

Bokens grafiska utformning är exceptionellt smakfull. Bilderna och texterna utgör en ombrytnings-tekniskt väl avvägd helhet.

"Nyländsk skärgård" är en skön bok. Det skall inte heller behöva döljas att det trycktekniska utförandet (T&T, Borgå) redan har väckt internationellt erkännande.

P.-H. NYMAN

Skärgårdsgrannar österom Hangöudd

Att det finns skärgård — och fin skärgård — också öster om Hangöudd är inte precis obekant här på östersjösidan om udden. Men vi som lever invid eller ute i det enorma Skärgårdshavet, vi ströcker jämförelsevis så långa ut våra tankar — och än mera stillan våra fötter — till de nyländska öbygderna. Delvis för man väl skylla just på Hangöudd, som sticker ut en gånga av öppen havskust mellan Västnyland och Åboland: ett "hit men inte längre" för dem som inte har primär flytttyg och motsvarande själva.

Men också den som har bara en liten storräbbit, och som redan har lagt upp den för vintern, kan möta i novembermörker och kyla göra en riskfri och angenäm tur till grannarna, i sin liebrä. Det är bara att följa den utmärkta fotografen Kaj Dahl i den bok som han har gett ut i höst, Nyländsk skärgård (Schildts). En av de få "invandrings" man kan göra mot hans bok är att dess titel inte är riktigt precis. Vad han skildrar i bild och text är den västligaste delen av de nyländska skärgårderna, Ekenäs skärgård från Tvärminne till den snart försvinnande sockeröarna mot Snappertuna.

Det är bilderna som är det bärande i boken, även om textavdelningen inordnade biter är ett försök: här finns goda minnesuppteckningar och värdefulla intervjuer, som sammantagarna ger en hel del av bygdens formlar och mätid. Och mätidproblemen åter försöks bäst välbekanta också för en ålderskänslig — bland annat detta att mycket vässerligen har gjorts på sistone, men att det mesta har gjorts ett par tre tiotal år för sent för att hejda utförligheten.

En annan: "Det finns också ett tryck från frilidsintressens sida som fiskarna på grund av svårare lagstiftning inte kan hävda sig mot. Vill man verkligen säkra en botast fiskarbefolkning för framtiden, borde man i lag tillförsäkra fiskarna olmskräddat rätt till utnyttja sina fiskerätten och garantera minimipris på fisken. Det är det viktigaste."

Kaj Dahl skriver rätt och rejält — men den skrift som fängslar honom mest är inte den som han själv författar. På ett par ställen talar han om den skrift som ett liv i hårda förhållanden har ristat i skärgårdsbornas väderbitna ansikten. Den skriften har han på ett ofta beundransvärt sätt avslut med sin känsliga och påpassliga kamerablick. Utomordentliga är, till exempel, bilderna av en gammal korvstång en fiskarbustru som lede sina sista år ensam på Lilla Gloholmen nära Håstö (s 60-64). Och knipsliga ristningar om ett äventyrligt liv har Kaj Dahl tagit perfekta avtryck av i dragen av en nu åldrig skärkarl på Ålgö (s 45 och 47).

Dokument på ett annat sätt är den långa och delvis formigen spännande bildserien om den fenomenala postföraren Bruno Österlund. "Det är inte en eller två gånger han gått eller kört igenom. Och det har hänt att han tagit sig fram till Ålgö krypande över fjärdens blåsnande is med poststicken i ett rop efter sig." Bilderna av

hans vardag blir syn för sågen (s 144-152).

Efter att ha priset Kaj Dahls bildserie för ansikten och vardagsverk bör man nog ha några berömmande ord kvar även för hans rena naturbilder. Och så de är fina, bland dem ett och annat praktiskt sådant som en mestallruks mot en bakgrund av tegelrör (s 56). Om man ändå vill porträttstudier och arbetsbilderna främst, så är det väl för att Kaj Dahl här visar oss vad det populära slagordet "en levande skärgård" bör innebära. Naturen må vara hur underbar som helst, semesterstillvaron lika, men i egentlig mening levande är skärgårdssamhället bara i sitt fina gamla samspel med bofasta skärbor.

OLE TORVALES

Ole Torvalds som var en utmärkt stilist fortsatte så här: *"Kaj Dahl skriver rakt och rejält – men den skrift som fångslar honom mest är inte den som han själv författar. På ett par ställen talar han om den skrift som ett liv i hårda förhållanden har ristat i skärgårdsbornas väderbitna ansikten. Den skriften har han på ett ofta beundransvärt sätt avläst med sin känsliga och påpassliga kamerablick. Utomordentliga är, till exempel, bilderna av en numera bortgångna fiskarhustru som levde sina sista år ensam på Lilla Gloholmen nära Håstö (s 60-64). Och knipsluga ristningar om ett äventyrligt liv har Kaj Dahl tagit perfekta avtryck av i dragen av en nu åttioårig skärkarl på Älgö (s 45 och 47). Dokument på ett annat sätt är den långa och delvis formligen spännande bildsviten om den fenomenala postföreläsaren Bruno Österlund. Det är inte en eller två gånger han gått eller kört igenom. Och det har hänt att han tagit sig fram till Älgö krypande över fjärdens bågande is med postsäcken i ett rep efter sig. Bilderna av hans vardag bär syn för sägen (s 144-152)."*

I TIDNINGEN ÅLAND skrev Rolf-Lennart Witting: *"I det stora hela är boken ett förtjänstfullt verk. Bilderna är bättre än texten som ibland verkar lite för mycket släktutredning för den som inte själv har sina rötter där. De svartvita bilderna är mestadels bra, men för att läsaren verkligen ska "haja till" borde det nog finnas färgbilder i ett sådant här verk."*

Boken har också andra beröringspunkter med Åland än Topelius' jämförelse. Bland annat nämns den från Kökar "importerade" temperamentsfulla hushållerskan Hulda som torde leva ännu. Kökarborna å sin sida brukar övernatta på Julö under sina marknadsresor till Helsingfors. Några undervattensbilder med fisk i ryssjor sätter piff på boken."

I MAJ 1976 höll Kaj Dahl tillsammans med bröderna Sven och Hans Villiers från Åland utställningen "Skärgårdsminnen" på Atelier Beckasin på Fabriksgatan 16 i Helsingfors. Kaj ställde ut teckningar, Hans träskulpturer och Sven modellbåtar. Utställningen både presenteras ("Skickliga trä-bröder och en tecknande fotograf") och recenseras i Hbl 15.5.1976.

Recensenten Dan Sundell inleder artikeln "Det doftar tjära" med konstaterandet att de som vill slå vakt om en oskövlad skärgård blir allt fler. *"Fotografen Kaj Dahl har gett ut ett förnämligt bildverk om den nyländska skärgården, nu i dagarna kommer hans andra bok med text och bilder från Ålands skärgård."*

En annan fotograf, Kaius Hedenström, har uppmärksamgjort oss på en massa genererande och fula lådhus som plumpar till våra stränder och holmar. Om vi inte snart tar gemensamt ansvar för skärgården hotar den att förvandlas till en koloniskärgård. Den fina utställningen som pågår i Atelier Beckasin vid Fabriksgatan 16 tar visserligen inte fasta på dessa synpunkter. Utställningen är en positiv protest för skärgården, dess befolkning och kulturarv."

Sen berättar recensenten hur utställarna har skapat en trevlig atmosfär i galleriet genom att drapera rummet med gamla fisknät. *"Tjårdoften som de många träföremålen andas är som ett ryck i rätt snöre då man kommer in i rummet. Utställningen fungerar så att den först tilltalar och väcker smått nostalgiska känslor. Snart inser man kanske att realiteten inte är så avrundad som man önskade. Utställningen får besökaren att varsebli skärgården och besinna dess nuläge. Därför är den viktig."*

Åländskt vid Fabriksgatan: Skickliga "trä-bröder" och tecknande fotograf

Atelier Beckasin vid Fabriksgatan 16 vänder ryggen åt havssidan, men det hindrar inte att det fläktar friskt skulpturalt och åländskt i det lilla kvartersgalleriet just nu. Med gemensamma krafter har den kända skulptörfotografen Kaj Dahl och de snidarhändigaste bröderna Villiers från Föglö rustat till en expo som presenterar "Skärgårdsminnen" i trä och teckningar under takets fisknitsdraperier.

Kaj Dahl, upphovsman till bildverket "Nyländsk skärgård", har redan fått en avsevärd expovana genom de fotoutställningar han ordnat lite varstans i landet (även utomlands: en gång f.n. i Prag). På hans initiativ har också expon i Beckasin blivit till. Under sina irrfärder med kamera i de åländska nejderna fick han kontakt med bröderna Villiers, och han tyckte det fanns goda skäl att introducera dem för publiken i huvudstaden.

Personligt

TIMO ALHO från yrkesskolan i Vammala vann första pris och

Åländsk sjöman, sådan Hans Villiers förevigat honom i trä.

I sitt hemlandskap är de redan ganska så kända: Hans Villiers, 45, för sina träskulpturer, och Sven, 38, för sina båtar — både modeller och riktiga bruksfarkoster.

Brödernas uppräglade handlag med trä är ett farsarv. Hemma hos pappa Edward, skicklig självlärd blåbyggare, täljde de sina första läroplan i spådd ålder — och det har blivit mycket spånor runt dem sen

Ekor, galeaser — och gubbar

Sven har alltså fortsatt att hålla sig till båtarna. Hemma i familjeföretaget på Föglö tillverkas äkta åländska träbåtar med samvetsgrann omsorg — i alla format, från ekor till galeaser. Antalet farkoster som levererats därifrån under årens lopp bör stiga till ett par hundra. Mellan verserna sysslar Sven sedan med att göra modellbåtar, som blivit mycket uppskattade.

Sven är den enda på Åland som bygger riktiga skötbåtar av Kökarmodell, påpekar broder Hans — som ensam representerade familjen på vernissagen i Helsingfors, efter som Sven just var upptagen med leveransen av en båt till en beställare i Sverige.

Båttbygget kan också påräkna bistånd av Hans, främst när det gäller inredningen av de större båtarna. Annars har han utvecklat sig mera åt det rent konstnärliga hållet: han har bedrivit bildhuggarstudier i Stockholm och ger utlopp åt sina talanger i dels bruksföremål av gammal modell, dels figurskulpturer. Exponen mangelbröden och rockblad, skönt utsnidade som forna tiders fästmannagåvor, och en serie uttrycksfulla skäripersonligheter i alträ — fiskare, lotkar, jägare, gubbar, kvinnfolk —

Tecknade resp. snidade uttryck för skärgårdskänsla presenterar Kaj Dahl och Hans Villiers — den senare förstagångsutställare. Sven Villiers medverkan illustreras av den utsökt fint gjorda skötbåtsmodellen, till typen rätt lik de museibåtar vi fått skåda i filmen om Stormskärs-Maja. (Foto: Bert Carpelan)

▲ Hbl 15.5.1976. 2) Åbo Underrättelser nov. 1975.

◀ En av Hans Villiers trägubbar, fotograferad i Dahls lägenhet på Tölögatan i Helsingfors, nu i Marina Rosenius-Dahls ägo. Dan Sundell skrev i recensionen 15.5.1976 att gubbarna "gör ett redigt och inte alls insmickrande intryck, de är vad de är och har fortbestånd i kraft av det." © Håkan Eklund, Helsingfors 6.3.2012.

▼ Kaj Dahls teckning av en väderkvarn på Seglinge. Ett foto av samma kvarn hittas i boken "I Ålands övärld" (1976), s. 119.

VÅREN 1976 var det dags för Kaj Dahls följande bok, "I Ålands övärld" (256 s) på Holger Schildts förlag. Boken har samma layout som Nylandsboken, samma papper och samma slarv...

De färskaste bilderna till boken hade han tagit under sin skärgårdsresa i Åbolands och Ålands skärgård sommaren 1975, vars dagboksanteckningar återges i detta nummer.

Här förelåg inga oklarheter angående bokens titel, det är i övärlden runt fasta Åland som Dahl hade rört sig i med bil och båt under olika årstider åren 1973-1975.

Däremot var "tajmningen" med bokutgivningen oturlig, som också framgår i första stycket av Lisbeth Schöns recension i tidningen Åland: *"Dahl har gjort ett bra arbete och boken är intressant på många sätt, men ändå känns den som ett stilla tamt väglask jämfört med Ulla-Lena Lundbergs berusande, nära Kökarbok."*

Ulla-Lena Lundberg hade debuterat som lyriker vid unga år, men också skapat sig ett namn som prosaist, men detta kom att bli den bok som hon slog igenom med.

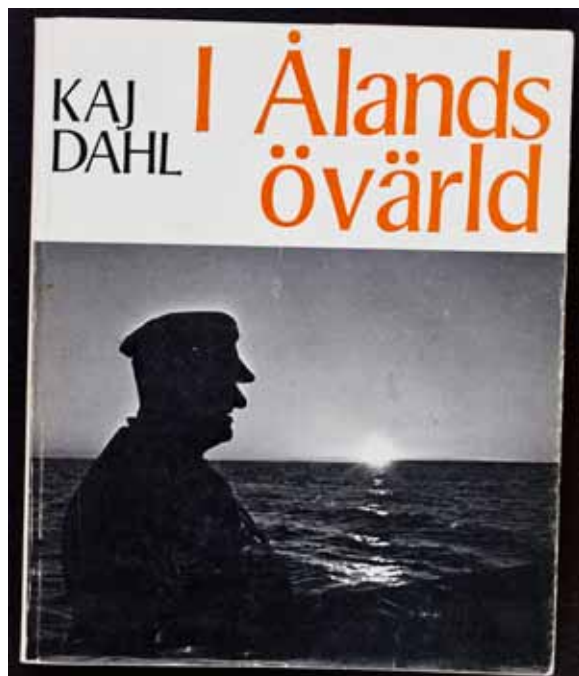
Förlaget Söderström som gav ut Kökarboken skrev att boken *"ger oss en upplevelse av samma angelägna slag som Anni Blomqvists Majaserie"*.

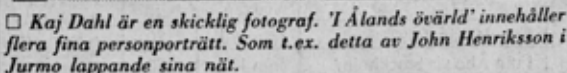
I detta litterära sällskap hade förstås inte Kaj Dahl så mycket att säga till om, han var fotograf – inte författare. Hans fotojournalistiska dokumentation var då, och är än idag, lika värdefull som dessa litterära verk.

I RECENSENTEN Schöns ögon hade inte Dahl mycket att hämta, jämförelsen med Ulla-Lena Lundberg hänger kvar: *"Han sveper över öar och människor, tar till vara de historier och berättelser som de vill berätta och verkar nöja sig med det. Några av personerna berättar direkt, men i de flesta fall refererar Dahl och låter personerna själva tala i korta satser. Lundberg har jobbat längre med sin bok och koncentrerar sig på ett mindre område. Det känns som om Kaj Dahl inte haft tillräcklig tid att stanna upp och prata med folk. Men Dahl satsar förstås på bilder – av de personer han intervjuat, av vyer, fåglar och blommor. I bild dokumenterar han ett skyttelags utfärd från Föglö och följer med Rafael Bergendahls laxbåt ut på fiske. Bilderna är många och vackra – men det hör förstås skärgården till. Texten och bilden bildar en enhet och genom bilderna får man se en del av trakten, en del av arbetet. Men – och här kommer återigen jämförelsen*

med Ulla-Lena Lundberg in – personporträtten har mycket olika klass. Ibland fångar Kaj Dahl ansiktet men oftast låter han människorna posera – i ett växthus, i en båt, vid ett skrivbord, bakom sin modellbåt eller med den i handen. Också i bilderna har han ett avstånd till sina personer. Bildkvaliteten är bättre än Ulla-Lena Lundbergs men hon förmedlade så mycket av människan, var inte rädd att gå riktigt nära in på åldersskrynkliga och väderbitna ansikten. Dahls bilder känns torrare.

I SLUTET av artikeln gjorde Lisbet Schön följande anmärkning: *"Och Dahls bok är en så utpräglad mansbok att man nästan blir rädd. – Vanligen är det mannen som berättar. Hustrun eller sonhustrun flikar bara in något ord medan hon slarvar vid spisen eller slår i kaffe. Det kan gälla ett namn eller ett årtal som är lite osäkert eller en händelse som kommit lite på sned och behöver rättas till. Men det är mannen som för ordet, om det finns en karl i stugan, skriver Dahl. Det är tydligen den sista meningen han arbetar efter helt och hållet. Mängder av män uttalar sig och det verkar nästan som om Kaj Dahl inte ens försökt sig på att komma till tals med någon kvinna. Kapitelrubriker i boken – som Skärgårdsliv och Vettaskytte talar också sitt tydliga språk. I Kökarboken hade kvinnorna många viktiga saker att berätta."*

I snabb följd avverkar *Kaj Dahl* — fotograf och samtidigt också lite författare — vår finlandssvenska skärgård. För knappt ett år sen utkom hans bok om den västnyländska skärgården, och nu ligger drygt 250 sidor bilder och text om Ålands övärld på bokhandelsdisken. En verklig "snabbskytt".

Texten ger också en uppfattning om vad man i dag sysslar med och lever av i den åländska skärgården, från Kökar i söder till Dånö i norr.

Erik Appel

Pyynikkipremiär

Pyynikki friluftsteater har premiär i dag på Hella Wuolijokis Niskavu-

Loviisa spelas av Irma Martinkauppi, Juhani av Antti Seppä, Heta av Kaija Sinisalo och Malviina av Leni Katajisto. Föreställningen börjar kl 19.30.

"I Ålands skärgård" betror befin-
destämningen för KAJ BAHN:s nya skär-
skägläggning efter "I Nya Ålands skärgård".
Då det har gjorts ett bra arbete och
det är intressant att många skär-
skägläggningar har gjorts i Åland och
flera fall refererar till det och läser
personerna själva till i korta stycken.
Lundberg har jobbat länge med sin
bok och koncentrerar sig på ett mind-
re område.

gubbarnas historier – och det är ju
litt synd. Även om det kan vara
spännande att läsa om alla tråkiga
med språkspelen under flä-
schiden, strapatiska spåvagnen
och de som har varit i Åland.

Stannar inte

Till kläm som om Kaj Dahl inte blivit förfädd till att stanna upp och prata med folk. Men Dahl satser fristills på bilder – av de personer han intervjuar, av vyer, tågfar och hästtross. I bild dokumenterar han också skrygskador i form av blåmärken från Pigioli och fall skyddet i MÅLI, BEHAGSTÄLLA.

Så har förtärlarna varit helt olika menotter. Kaj Dahl har till exempel på sin person alla de bländande skärningslinjerna. Han är både en Kåker, förtärlare och en förtärlare. Han vill vidare till Kungälv och Fårös, därper en Nunkilla och på Jomalaen i Geta för att ställa med Säklers för och

Han sveper över lär och mönster, far fall vara de historier och berättelser som jag vill berätta och verka säga sig med det. Några av personerna berättar direkt, men i de

Bildväxternas två battrar är Tull-
lena Lundbergs sön som förrerade-
sk på mycket av människan, var inte
riktig så rik riktigt nära Ingh. Ållers-
skrytliga och väderharna ansett.
Dubb bilderna kända battrar.

Många områden

Han berättar om västhanödlare i Brändö, skiffarskare som tycker illa om trillare, fälggrin, jektför, fästkonstörer, sågverken, dyrtvål och

Det är tydligen den sista meningen han arbetar efter bult och bällor. Mångåriga av mön uttalar sig och de verkar nästan som om Kaj Dahl inte ens flinade sig på att komma till tals med honom kyppe.

har miljösympunkter.
Dahl spänner över många områden
och har gett sin sammanfattande bild
av åländsk skärgård.
En av sidorna till boken är bilden

att berätta. Vad man saknar är ett register över kapitlet. Det här är en bok som många av läsarna säkert kommer att återvända till – för att bli bländade härifrån, även kanske också för att berätta.

En av berättelserna i Lappo är författarens och skaparen Karl Mungård i Lappo.

Osaka Holmström
Hälsn. Kåsar. V.

En bok om ålandska berättar om fler finska, med drömmar, m

} skär och skärbor }

I den senaste tidens våg av ord-och-bild-böcker om våra skärgårdar har i synnerhet Åland legat

uppe på kammen. Inom mindre än ett år har man haft att notera först Karl-Erik Bergmans berättelser om hav och människor (med fotokonstverk

av Hans-Peter Fagerholm), sedan Ulla-Lena Lundbergs bok om Kökar, och nu senast Kärj

Dahls fylliga reportage i Ålands övärld (Schildts), en både vacker och innehållsrik bok.

Det är Kaj Dahls andra foto- och intervjubok. Den förra kom i fjol, bette Ny-

lindas skärgård och presenterade Klännsärkipelagen med ett delvis flyttande bildmaterial

sen som också var på vandringsställning (båda i Åbo stift). Arete Skarvaks reportage, *En skogsbarns berättelse*, som har setts många gånger på TV, behandlar Fred och hans skrämmor.

lagar är betydligt mera omfattande än fjolirens västnyttelshar: närmare 300 sidor mot 100. Men även fjolirens lagar

180 Vill man förstått jämp-
seleem kan man säga att bil-
derna från Klerke-skivorna på
det hela sett varit förtärligt

Det hela taget en i förhållande-
måligt mera utökta. Det gäl-
lar både naturhistoriska och
konsthistoriska föremål.

I stället förefaller den bland-
samt tekniska uppvecklingen

Dahl syns alltid ha lagt en stor vikt vid att förmedla ett tydligt budskap till läsaren. I sina romaner och noveller behandlar han ofta stora samhällsproblem som krig, fattigdom, sociala förhållanden, rasism, miljö och kärlek. Han har också skrivit om sin egen familj och barndom, vilket ger en djup insikt i hans personlighet och världsbild. Hans verk är inte bara underhållning, utan de är också en viktig del av svensk litteraturhistoria.

rodret rågnet ströde i riddning från det estenska mot det journalstiska.

Härmed har Skovde inte
sagit all hänsyn till
Kaj Dahl mynhet riktigt har pla-
cerat främst i boken, 77-åringen
vände även, som
enligt minsta ställt

... ..

BOOM!

▲ Åland (odaterat urklipp)

▶ Hbl 23.6.1976.
 ▶ ÅU 21.7.1976.

21730

21.7-76

Schön noterar också att boken saknar ett register över kapitlen. Liksom i Nylandsboken saknas också ett daterat förord som förlaget borde ha sett till att fixa.

ERIK APPEL recenserade boken i Hbl 23.6.1976 under rubriken *"En snabbskytt i Ålands skärgård"*. Han syftade på utgivningstakten, Nylandsboken hade kommit ut på hösten innan, och nu låg Ålandsboken redan på bokhandelsdiskarna.

"I snabb följd avverkar Kaj Dahl – fotograf och samtidigt också lite författare – vår finlandssvenska skärgård. För knappt ett år sen utkom hans bok om den västnyländska skärgården, och nu ligger drygt 250 sidor bilder och text om Ålands övärld på bokhandelsdisken. En verklig snabbskytt."

Appel fortsätter: *"Man kan inte annat än lyfta hatten för Kaj Dahl. Snabbt och välgjort arbete. Bilderna är ju bokens stomme, men de kompletteras framför allt med ordagrant återgivna bandupptagningar, vilka ger texten en speciell charm. De handlar väldigt mycket om skärkarlens hårda liv, om stormar, förlisningar och ond bråd död, men också om skärgårdens vardagsliv, om spritsmuggling, säljakt, vettaskytte etc. Texten ger också en uppfattning om vad man i dag sysslar med och lever av i den åländska skärgården, från Kökar i söder till Dånö i norr. Dahl är en skicklig fotograf med sinne för både personer och miljöer och stämningar. Bildmaterialet är omväxlande med fina personporträtt, stämningsbilder och bilder ur skärgårdsnatur, miljö och arbetsliv. Eftersom fotografen själv samtidigt har varit författare så matchar bild och text varandra väl. Ett bra reportage."*

Enligt bokanmälningen kostade boken 85 mk som inbunden, 65 mk som häftad.

OLE TORVALDS presenterade Ålandsboken i Åbo Underrättelser 21.7.1976 under rubriken "En bok om åländska skär och skärbor".

Han inleder med att notera det stora intresset för böcker om Åland: *"Inom mindre än ett år har man haft att notera först Karl-Erik Bergmans berättelser om hav och människor (med fotokonstverk av Hans-Peter Fagerholm), sedan Ulla-Lena Lundbergs bok om Kökar, och nu senast Kaj Dahls fylliga reportage I Ålands övärld (Schildts), en både vacker och innehållsrik bok."*

Sen fortsätter han med att jämföra Ålandsboken med "Nyländsk skärgård" och skriver "... att bilderna från Ekenässkären på det hela taget vara

fotokonstnärligt mera utsökta. Det gäller både naturbilderna och porträttfullträffarna."

Torvalds tycker att textdelens uppteckningar och bandintervjuer i Ålandsboken är mera detaljspäckat dokumenterande och att han rört sig mera från det estetiska mot det journalistiska. Torvalds poängterar också värdet av en dylik dokumentation och han gillar att använda termen "skärbor": *"Bland skärbor som Kaj Dahl har fått att öppna spräklådan inför hans skrivbok och bandspelare finns flera präktiga fynd, traditionsbärare och berättare vilkas historier och inte sällan dramatiska upplevelser. Det är högst värdefullt att han har tagit till vara och satt på pränt. Priset tar väl den som Kaj Dahl mycket riktigt har placerat främst i boken, 77-åringen Oskar Holmström på Vålö i östra Kökar. Vad han har att berätta om flera generationers fiskarliv, med vådaskott och drunkningar, minsmällor och andra äventyrligheter, det står nog lite i en klass för sig i bokens textdel. Och han kan ge gott besked också om sådant som hur man gör laggkärl och ejdervettar."*

KAJ DAHLS tredje bok, skulle ju vara den om Åbolands skärgård, som skulle komplettera de två från angränsande skärgårdar i öster och väster. Men som framgår på annan plats i detta nummer, avbröt Schildts nya förlagsdirektör denna värdefulla dokumentering. Orsaken kan man väl bara spekulera kring efter som de flesta av de inblandade är döda idag. I Kaj Dahls papper hittas noteringar om en "kulturfondsperson" som gör allt för att motarbeta honom.

Detta var mycket tråkigt, både för Kaj Dahl själv som satsat så mycket tid och arbete på detta som tydligt framgår ur dagboken från 1975, men också en förlust för eftervärlden. Bildmaterialet från Åboland var ypperligt och intervjuerna med skärgårdsborna fyllde ett 20-tal bandspelarkassetter, som än idag ligger outnyttjade.

ISTÄLLET BLEV ett bildreportage om Ekenäs småningom den tredje boken. Innan den var klar ställde han ut en del av bildmaterialet.

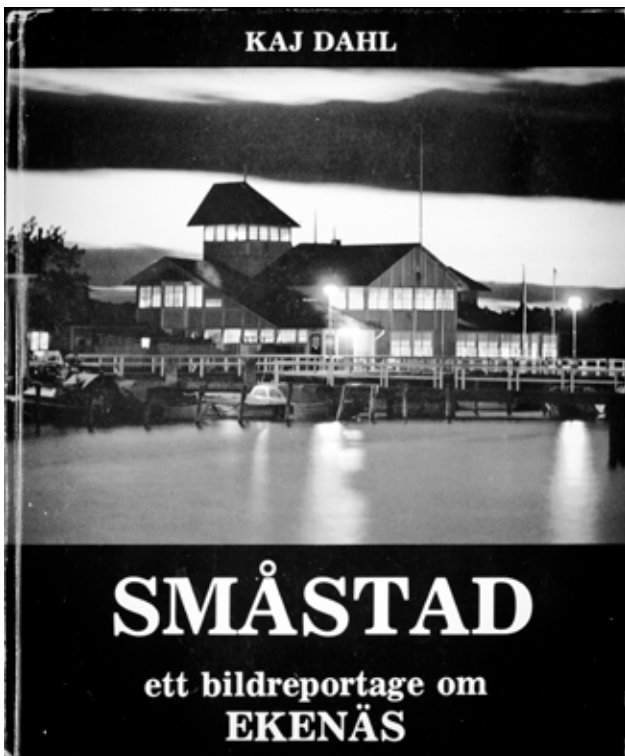
Kaj Dahl hade i början av 1977 beviljats 9000 mark (5000 mk för utställningskostnader och 4000 mk som arbetsstipendium) av Ekenäs stadsstyrelse för att göra en representationsutställning. Den 15 maj 1979 hängde 140 bilder i stadsbibliotekets utställningssal.

► Kaj Dahls tredje bok och ett klipp ur VN, 19.5.1979.

I Västra Nyland 19.5.1979 recenserade tidningens fotograf Vidar Lindqvist utställningen, och han var inte nådig. Redan rubriken *"En småstad utan liv på fotoutställning"* varslade om fortsättningen.

Lindqvist tyckte inte att bilderna gav en rättvis bild av den vackra småstaden och han saknade förklarande bildtexter. *"Jag skulle kunna bedöma utställningen med ett enda ord: miserabel"*. Recensenten saknade bilder från landsbygden, skärgården, från industriområden, från evenemang och så vidare, han tyckte att allt fokuserade för mycket på kärnstaden. När Kaj Dahl hade inlett sin fotodokumentering av Ekenäs hade ännu inte landskommunen och Snappertuna införlivats med kärnstaden. När utställningen hängde klar hade staden Ekenäs areal ökat från drygt 11 km² till ca 276 km², men för fotografen Dahl kändes knappast landskommunen och Snappertuna som stad. Och skärgården hade han ju redan dokumenterat.

Ett dilemma som vi i dagens sammanslagningar väl känner igen från många håll i landet; utskärsborna på Jurmo och Utö är ju numera också Pargasbor...

LINDQVIST FORTSATTE att räkna upp allt det han saknade: *"Jag kunde inte hitta en enda bild från våra industrier, endast en hantverkarbild. Bilderna från gamla stan på två skärmar är döda människor saknas på bilderna och de ger intrycket av ett område av museala byggnader i stil med Klosterbacken i Åbo, men där turistsäsongen inte ännu har kommit igång. Jag saknar också traditionella evenemang. Bilder från 1 maj finns med. Däremot saknas förstoringar från t ex Knutsdansen på torget, evenemang ordnade på torget, evenemang ordnade av Kulturdagar rf, militärparaden den 6 december, fastlagsåk. Däremot finns det tex fyra närbilder av en zigenarmamma med sin lilla son som leker med en katt vilka jag vågar påstå inte representerar Ekenäs i så hög grad att fyra förstoringar måste hängas upp, en hade räckt. Jag hade också gärna sett någon bild av vitsippshavet på Ramsholmen."*

Lindqvist som själv var fotograf gillade inte heller den teknik som Dahl använde vid kopieringen av bilderna, *"... de faller mig inte i smaken. De är överlag mörka och gråa. Och varför har alla förstoringar samma format? Det finns ingen långsmal bild på höjden eller liggande och själva uppläggningsen ger ett monotont intryck."*

SMÅSTADSBOKEN som utkom på Ekenäs Tryckeri Aktiebolags förlag senare under 1979 innehöll 192 svartvita bilder. Boken hade titeln "Småstad, ett bildreportage om Ekenäs" och saknade både förord, innehållsförteckning och sidnumrering (som ingen recensent noterat) och som exponerar det förlagsslarv som också Schildts gjort sig skyldig till med Dahls skärgårdsböcker.

Boken recenserades i Västra Nyland 22.2.1980 av Lars Saari. Recensionen är i princip lika felsökande som Vidar Lindqvists om de utställda Ekenäsbilderna tidigare under året. Däremot hade Kaj Dahl kompletterat med alla de bilder som Lindqvist hade saknat i sin utställningsrecension. Med i boken fanns industrier, människomyller, ungdomar, barn, evenemang, militärparad, idrottare, vitsippor och så vidare, men bokens tryckkvalitet är ingen höjdare precis.

TROTS ATT ALLA BILDER i boken är i svartvitt är pärm bilden i färg. En vacker sådan i dramatiskt sommarnattsljus, som dock VN:s recensent inte gillade: *"... Slutligen skulle jag vilja kritisera pärm bilden, ett osmakligt färgexperiment i neongrönt och konstljusgult av restaurangen Knipan i kvällsbehyssning. Det finns mycket litet kvar av byggnadens egen livliga arkitektur och fina kolorit."*

Recensenten tycks inte förstå sig på den färgtemperatur som dylika nattbilder består av; med "moderna ögon" återger bilden exakt den färgskala som situationen skapar med olika varma ljuskällor från en upplyst restaurang och bryggor som speglar sig i vatten.

Det är inget färgexperiment och byggnadens "livliga arkitektur" framkommer nog i den stämningfulla bilden. Tydligt var bokrecensenter ovana att tolka färgbilder i bokverk på 1970-talet.

Det mesta i recensionen är en uppräkningslista av allt som är fel, som till exempel i detta stycke: *"Själva stadens struktur, byggnadshistoria och särprägel lyckas Dahl enligt min mening inte skildra. Den fina miljön i gamla stan framträder i några nattbilder, ett par vimsiga vidvinkelförsök samt en överkopierad sommarbudsby. Denna unika trästadsmiljö skulle ge mer än nog material för arkitektoniska och miljöhistoriska skildringar, som säkert skulle intressera en ekenäsbo och säkert även utomstående mer än det nu tillhandavarande verket. Tyvärr måste också verkets visuella utformning ges en känga. Layouten är orolig, rubriktexternas typografi onödigt sirlig. Vid tryckningen tycks en god del av bildernas ursprungliga valörer ha gått förlorade, i sin nuvarande form gör bilderna ett rätt gråskigt intryck."*

RECENSIONEN GER ett intryck av att fotografens subjektiva och fotoskapande frihet inte uppskattats, utan att det är recensentens egna önskningar över hur Ekenäs stad borde dokumenteras som tagit över. I Lars Saaris trespaltade utläggning om allt det dåliga med boken hittas endast en mening med positivt omdöme: *"Verkets starka sidor kommer fram i Dahls hemvanda gebit; människoskildringen."*

Det är en korrekt observation; bokens bilder av människor avporträtterade i sin vardagsmiljö är lika suveräna som de i hans skärgårdsböcker. I boken avporträtteras bla pensionerade Ekenäspolisen Helge Nordström, som i boken "Nyländsk skärgård" finns med i en bildserie där han fungerar som utropare på en auktion på när ett skärgårdshem på Ängisholm, Torsö i Snappertuna inre skärgård går under klubban.

På bakpärmen till Ekenäsboken kan man läsa: *"En bok om Åbolands skärgård är under arbete"*, som visar att Kaj Dahl inte gett upp hoppet att få sitt Åbolandsmaterial från 1975 publicerat. Av någon anledning skulle det ännu ta ett decennium innan det materialet kom i tryck på ett litet tryckeriför-

lag. Mellanspelet i Kalifornien 1980-83 gjorde väl också sitt till att allt blev att vänta.

EFTER HEMKOMSTEN från USA återupptog Dahl så småningom arbetet med det omfattande material från Åbolands skärgård som han hade samlat på sig åren 1974-76 och som Schildts nya direktör Jakob af Hällström inte varit intresserad av när han hade tagit över ledarskapet på Schildts förlag 1976.

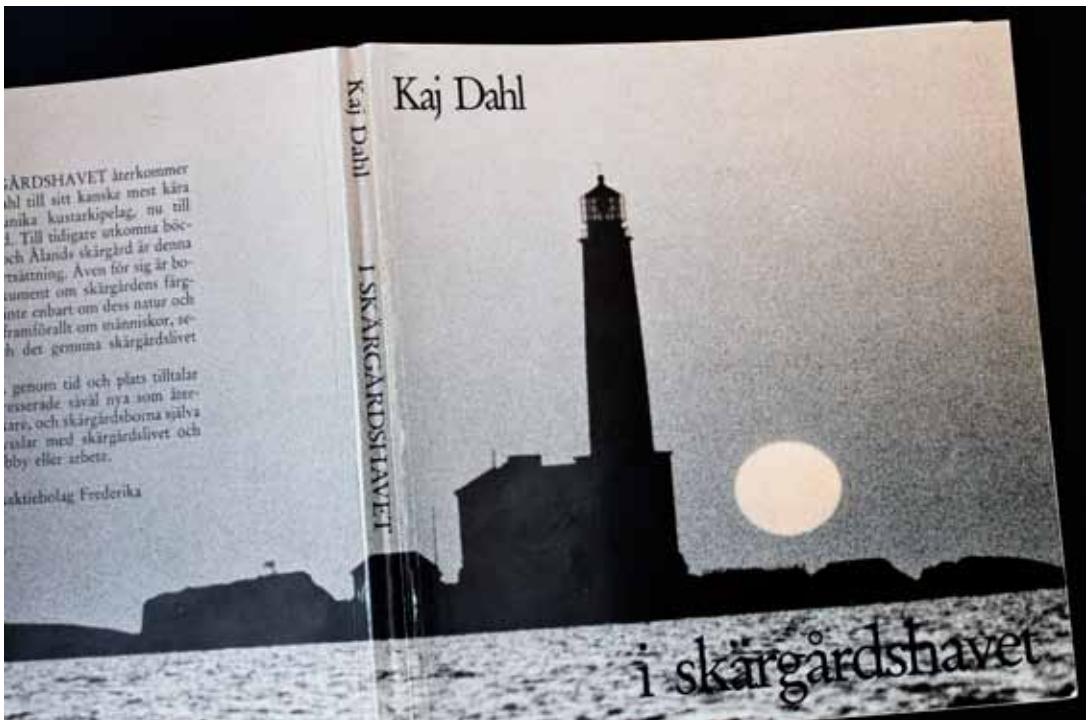
Dahls dagbok som beskriver materialinsamlingen 1975 finns dokumenterat i detta temanummer av Skärgård, som visar hur tidskrävande jobbet var. Åbolandsboken fick titeln "i skärgårdshavet" och utkom i november 1987. I sig hade boken en bra layout men hade tryckts på ett opassande papper för att de svartvita bilder skulle komma till sin rätt; bildernas fina detaljer och gråtoner "sotade igen". Textdelen blev rätt kortfattad och den hade till vissa delar blivit utdaterad. Många av skärgårdsborna som Kaj Dahl hade träffat 1975 hade gått bort. Texten saknade också det engagemang och djup som han fått med i de två första skärgårdsböckerna, nu blev det främst korta texter kring bilderna.

Och reaktionerna bland recensenterna var obarmhärtig. Det de inte visste var att det färska materialet hade refuserats av Holger Schildts nytillträdda förlagschef Jakob af Hällström 1976. Skulle Kaj Dahl ha fått fortsätta sin utgivning på Schildts, när han hade flytet inne med sina skärgårdsböcker, efter "Nyländsk skärgård" (1975) och "I Ålands övärld" (1976), och om han fått ett större professionellt redigeringsstöd från förlaget, skulle Åbolandsboken troligen ha blivit kronan på verket. Nu blev det mesta bara fel.

I EN RECENSION i Hufvudstadsbladet 19.12.1987, rubricerad "Bilder från Skärgårdshavet", sågades boken fullständigt av Keth Strömdahl: "*En platt och tråkig fotobok har Kaj Dahl presterat om området från Hitis och Dragsfjärd i öst till Kökar i väst, Utö i söder och Houtskär i norr.*"

Han noterar att boken är en ny fortsättning på Kaj Dahls tidigare studier i den nyländska och åländska arkipelagen från 1970-talet och förstår att också förlaget är delskyldig till underprestationen.

▼ Kaj Dahls bok om Åboland som fick titeln "i skärgårdshavet" utkom i november 1987.

Han skriver att boken: *"...främst är en bilderbok med svartvita foton, som presenterar olika personligheter, fiskare, sotare, fyrmästare samt de olika öarnas särdrag. Men de säkert i verkligheten fina fotografierna har sumpats bort av ett undermåligt tryck, som gör att själen och stämningarna i bilderna helt försvinner. Nu blir det ingen variation i bilderna eftersom alla kontraster försvunnit. Ljuset kommer aldrig fram. Ändå är det fotografierna som otvivelaktigt är bokens starka sida. Kaj Dahl borde antagligen ha låtit bilderna tala ännu mer. De kunde ha bundits samman till en anorlunda helhet än det tråkiga från ö-till-ö-perspektivet. Ett enhetligare, genomgående tema, som skulle ha varit snävare begränsat, skulle säkert ha varit mer lyckat. Kaj Dahl är definitivt ingen skribent. Han tar upp självklarheter i sin text och behandlar historierna på ett närt sätt. I stället för att berätta löskyckta anekdoter, kunde han ha ersatt dem med historiska fakta, med ett sammanhang. Texten är inte informativ, den är heller varken rapporterande eller dokumenterande, endast banal."*

I slutet av recension skriver han att både skärgården och skärgårdsbefolkningen skulle ha varit förtjänt av en bättre bok. Som bokpris noteras 185 mark. Det är inte svårt att hålla med recensenten. Men skulle inte slumpen ha spelat emot Kaj Dahl och pensionerat en samarbetsvillig chef på Schildts när det begav sig, skulle slutresultatet ha varit något helt annat.

I FRISK BRIS (1988) skriver signaturen M.K. att Kaj Dahls bok om Skärgårdshavet nog står för viktig dokumentation och att seglaren, i synnerhet vintertid, sällan ser sig mätt på det underbara landskapet i Skärgårdshavet, de kära ankarplatserna och *"mänskorna i denna arkipelagens arkipelag"*.

Sen kommer igen kopplingen till det litterärt högklassiga: *"Dessvärre, eller snarare dessbättre, har vi under sjuttio och åttiotalen fått bevittna utgrävningen av verkligt högklassiga dokumentationer från Skärgårdshavet. Benedict Zilliacus "Utöar" kan här stå för det skrivna mästerverket i det avseendet medan Sandy Pimenoffs "Iurmo Ultima" kanske representerar det bästa av fotografiskt reportage. I denna sits kan Kaj Dahls "I Skärgårdshavet" nog inte hävda sig. Texterna är fragmentariska och bilderna löskyckta. Boken är i lättaste laget och det faktum att korrekturläsaren varit slarvig gör inte saken bättre."*

TORSTEN STJERNBERG presenterade boken i tidsskriften Finlands Natur (nr 3 1988) och tyckte att boken väl kompletterar Benedict Zilliacus' bok

"Utöar", men ersätter den inte. Han ansåg att trots vissa brister behövs boken ändå som kulturdokument för den unga generation skärgårdsbor som nu växer upp.

Han noterar förstas tidpunkten för utgivningen, han skriver: *"Bilderna är både bokens styrka och svaghet. Så vitt jag kan se härrör samtliga från Kaj Dahls färder under 1970-talet, utan att detta anges i klartext. Flera av de avporträtterade personerna har antingen flyttat inåt land eller avlidit. Vissa bildkommentarer är sålunda inaktuella och direkt missvisande. Så har bla två av de avbildade "skärgårdsfuorna", Smertz Andersson på Tunhamm och Selim Rosenberg på Helsingholmen, sedan länge gått in i evigheten – av texten får en icke initierad uppfattningen att de ännu finnes i vår krets. På sidan 33 talas om att isoleringen har medfört att Österskär bevarats ovanligt intakt. Här lever fortfarande en mycket genuin utskärskultur... I själva verket är Österskär sedan några år dessvärre vintertomt och öde."*

Som en skarpögd ornitolog påpekade Stjernberg att den tornfalkkoloni som Kaj Dahl nämner om i Bengtskärskapitlet är missvisande, det var förstas en ungvall med tornfalkungar han hade träffat på. Ett par tornfalkar hade häckat i fyren det året (1975) och vid Dahls besök var ungarna nästan fullt utvuxna.

Idag är denna ornitologiska notering intressant, sedan många decennier tillbaka har tornfalken varit försvunnen som häckfågel längs Finlands sydkust. Och en tornfalkhäckning i en havsfyr i Finland är troligen rätt unikt.

STJERNBERG PÅPEKADE också att bokens dokumentära värde skulle ha ökat om bilderna försetts med datering, eller om fakta om bildmaterialet hade presenterats i slutet av boken. Han inser också att det är förlagets misstag att bilderna är *"...mindre väl återgivna. Till sitt innehåll och sin komposition är bilderna däremot utmärkta."*

Stjernberg noterar också att det faktum att bilderna härstammar från 1970-talet i en bok som trycks 1987 också skapar en oavsedd effekt, dvs att boken inte innehåller bilder av ungdomar. *"Här nämns Jurmo-Pers bröllop som en nyligen timad händelse. Bröllopet ägde rum på 1970-talet – idag hade det varit mera adekvat att notera att Pers son är rätt långt hunnen i sin skolgång. Allmänt taget har ju handlingskraften återvänt till flera byar, framtidsstron är stark och på flera öar finns det barn."*

HANS HÄSTABACKA recenserade Åbolandsboken i Vasabladet 3.1.1988. Också han är besviken. Han inleder med att kort berätta om de två föregående skärgårdsböckerna, som dokumenterade Ekenäs skärgård och Ålands övärld, och som han gillade. *"Efter de två böckerna kunde Kaj Dahl med gott samvete vila på lagrarna och njuta av fortsatta skärgårdsturer, kanske med sikten på att så småningom ge ut en motsvarande skildring från Åbolands skärgård."*

Recensenten var förstås omedveten om att Dahl verkligen inte vilat på några lagrar, utan att han själv planerat att genast efter Ålandsboken ha den om Åboland klar. Han hade ju allt material insamlat i början av 1976 och säkert försökt allt för att få boken publicerad.

Hästbacka skriver bland annat: *"Boken är försedd med en pampig pärmbild av Bengtskärs fyr med en sjunkande sommarsol intill den svarta fyrsilhuetten. De två tidigare lyckade skärgårdsböckerna av Kaj Dahl gör, att man slår sig ner i soffhörnan med den nya boken. Men efter den inledande, lockande pärmbilden krymper boken från Åbolands skärgård. Den infriar åtminstone inte mina förväntningar – i stället för att bli det tredje fina blad i den dahliska treklövern från de vidsträckta skärgårdarna i södra och sydvästra Finland blir boken ett ofullgånget blad i treklövern."*

► Hbl 19.12.1987. ▼ Vbl 3.1.1988.

Bilder från Skärgårdshavet

Kossor och gumma i karg skärgårdsmiljö i Kaj Dahls fotobok I skärgårdshavet.

En platt och tråkig fotobok har Kaj Dahl presterat om området från Hitis och Dragsfjärd i öst till Kökar i väst, Utö i söder och Houtskär i norr. I Skärgårdshavet är en fortsättning på Kaj Dahls tidigare studier i den nyländska och åländska arkipelagen från 70-talet.

I skärgårdshavet är främst en bilderbok med svartvita foton, som presenterar olika personligheter, fiskare, sotare, fyrmästare samt de olika öarnas särdrag. Men de säkert i verkligheten fina fotografierna har samplats bort av ett undermåligt tryck, som gör att själen och stämningarna i bilderna hela försvinner. Nu blir det ingen variation i bil-

derna eftersom alla kontraster försvunnit. Ljuset kommer aldrig fram.

Ändå är det fotografierna som otvivelaktigt är bokens starka sida. Kaj Dahl borde antagligen ha låtit bilderna tala ännu mer. De kunde ha bundits samman till en annorlunda helhet än det tråkiga från ö-till-ö-perspektivet. Ett enhetligare, genomgående tema, som skulle ha varit snävare begränsat, skulle säkert ha varit mer lyckat.

Kaj Dahl är definitivt ingen skribent. Han tar upp självklara saker i sin text och behandlar historier på ett naivt sätt. I stället för att berätta löstänkta anekdoter, kunde han ha ersatt dem med historiska fakta, med ett sammanhang. Texten är inte

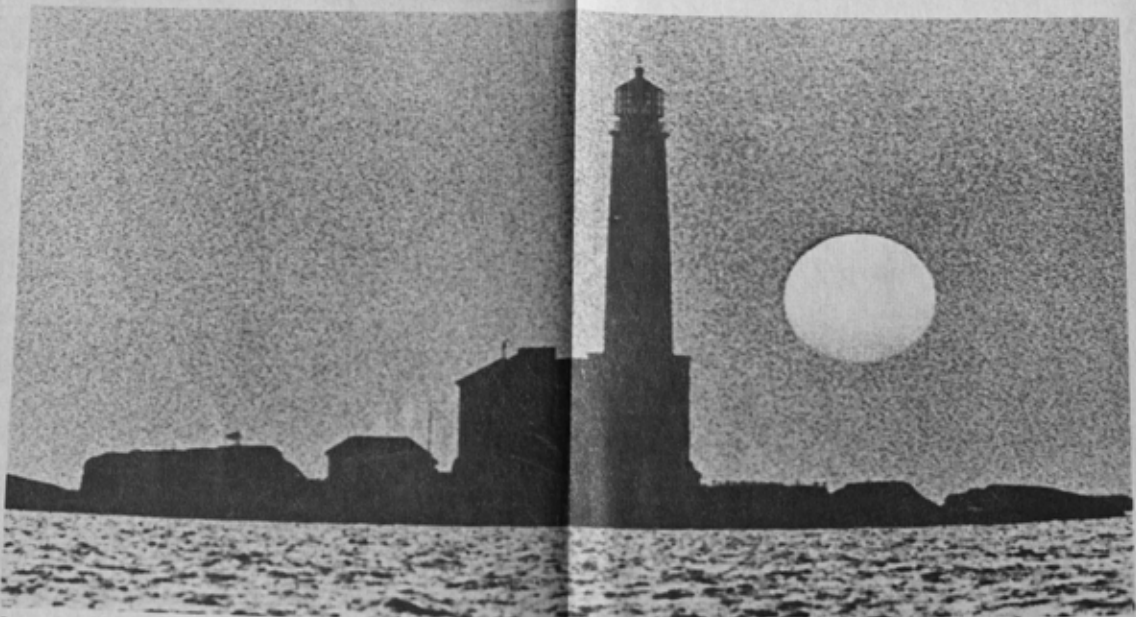
informativ, den är heller varken rapporterande eller dokumenterande, endast banal.

För er som bor i det nu bebyggda området eller som varit där på somrarna, kan boken kanske skänka en liten glädjeform av aha-upplevelser, men den som inte är insatt i skärgårdsmiljön, blir nog hellre intresserad av det säkert nog så fascinerande livet i havsbundet. Blåde skärgården och skärgårdsbefolkningen skulle ha varit förtjänt av en bättre bok. Skärgårdshavet är alltför fokuserat på enskilda personligheter för att ha ett allmänt intresse.

Keth Strömdahl

Kaj Dahl: I skärgårdshavet. Förlagsskärningslaget. Frederiksberg. 1987. 185 mk.

Hälsning från Skärgårdshavet

● Bengtskärs fyr pryder pärmen på Kaj Dahls nya skärgårdsbok. Som mest hyste stenfastningen en fyrvaktarbefolkning på 40 personer. Nu försöker en förening rädda och underhålla det gamla kulturminnesmärket. Själva fyren är förstås automatiserad.

Bakom de kortfattade textavsnitten gömmer ett rikt men outskrivet material och de svartvita fotografierna är inte av lika hög klass som i de båda böckerna från sjuttioalet. Är det det Frenckellska tryckeriet som inte har lyckats med rasteringen och tryck, eller finns felet redan i fotografierna. Det senare alternativet har jag svårt att tro på!"

Skulle Hästbacka ha fått se Kaj Dahls originalbilder, som är av yppersta kvalitet, skulle han ha fått bekräftelse för sina spekulationer. Nu 24 år senare kan Hästbacka i Kaj Dahls dagbok från läsa om hur pärm bilden kom till den 28.7.1975, och se att det inte var någon "slumpbild".

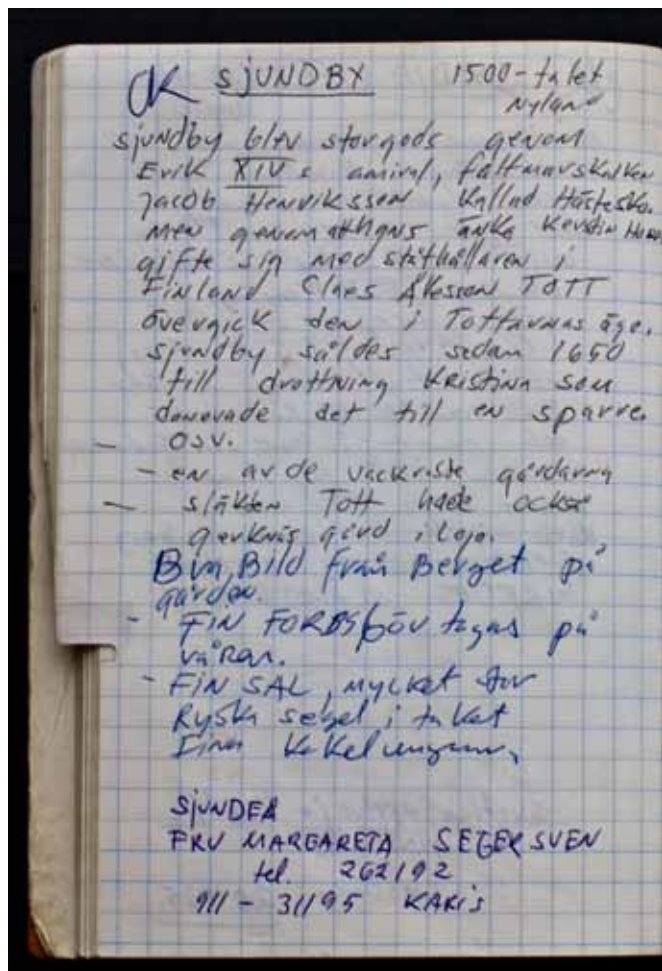
MEN SKAM DEN som ger sig. Kaj Dahl hade hela tiden nya uppslag på gång. De två praktböcker som sen följde och som han tagit initiativ till, blev båda storsäljare för Schildts, igen med nya direktörer. Stig-Björn Nyberg förlagschef 1987-90 och Niklas Eklöf 1991. Kaj Dahls och Carl Jacob Gardbergs samarbete kring bokverken Finlands herrgårdar (1989) och Kungsvägen (1991) signalerade mera högkultur och nu var både temat och sällskapet mera passande för alla recensenter.

Sin vana trogen gav Kaj Dahl böckerna medieuppmärksamhet och draghjälp genom att förstora upp bilderna till utställningar som sen turnerade runt om i regionerna, både innan böckerna kom ut, och efter utgivningen. Jämfört med skärgårdsböckerna är det enda unika med herrgårdsboken den, att vanliga människor som inte har tillträde till dessa privata egendomar, nu via bokens bilder fick en glimt av det kulturarv som dessa finrum representerar. Annars är det ju inte svårt att hitta textmaterial om gamla herrgårdar, och jämfört med fotodokumentering i en vidsträckt arkipelag var detta projekt åtminstone inte väderberoende. Däremot krävde det lika mycket talkoanda och gratisarbete som alla tidigare projekt.

GUSTAV WIDÉN presenterade boken i Borgäbladet 29.8.1989 under rubriken "Jättejobb bakom praktverk om finländska herrgårdar". I den stort uppslagna artikeln med tre bilder ingår en intervju med Kaj Dahl som är förvånad över ointresset för projektet hos våra finlandssvenska fonder, som inte bidragit med understöd för arbetet. Redan det att få ihop bildmaterialet krävde tiotusentals körkilometrar under flera år, "... det har kostat mig över 100 000 mark och de kostnaderna lär jag aldrig få tillbaka."

Här kan nämnas att i Kaj Dahls efterlämnade pappersarkiv hittas en orsak till problemet, han hade "trampat någon på tårna" och nämner om en dam på Kulturfonden (som representerade Nyland) som svurit på att "så länge hon har något att säga till om så skall inte Kaj Dahl få ett penni från detta ställe ...".

Detta som exempel på det negativa med små finlandssvenska cirklar, när någon vill illa – eller vill hämnas, kan följderna vara kännbara, ett känt fenomen än idag. Om de finlandssvenska kulturinstitutionerna skriver Widén: "På det hållet mötte han inte någon större förståelse för ett praktiskt kulturarbete, där det bland annat handlar om att sprida finlandssvensk kulturhistoria över språkgränsen."

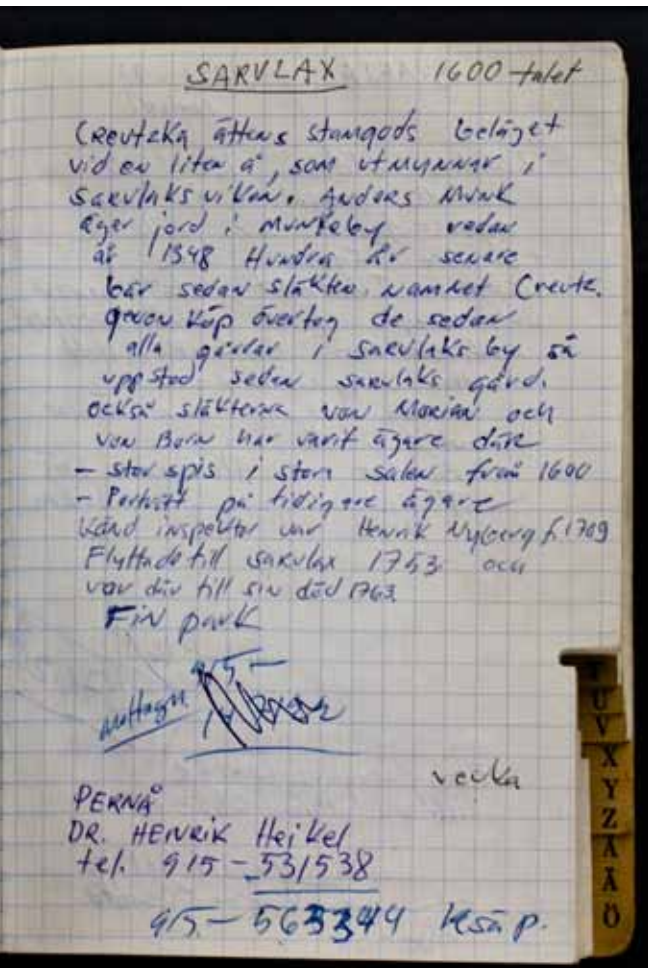

I ARTIKELN i Bbl fortsätter Widén: "När fotografen Kaj Dahl – som tidigare publicerat uppmärksammade skärgårdsrapporter i bokform – för några år sedan kläckte idén med ett modernt bildverk om herrgårdarna ställde han inför en gigantisk uppgift. I samråd med Carl Jacob Gardberg valde han ut sammanlagt 55 objekt i olika delar av landet och själva fältarbetet har bestått i att kussa omkring från gård till gård på jakt efter intressanta motiv. Så sen som förra veckan togs de sista bilderna vid Järvikylä gård nära Varkaus."

Han påpekar också att Östnyland är väl representerat i boken.

► ÅU 14.12.1989.

▼ Ur Kaj Dahls fotodagbok under fältarbetet med herrgårdarna.

Vykortsmässigt om våra herrgårdar

□ En bild av Äminne gård i Halikko pryder omslaget till Kaj Dahls och C J Gardbergs praktverk *Finländska herrgårdar*.

Finländska herrgårdar är en påkostad presentbok på över 200 sidor med idel färgbilder, fotograferade av Kaj Dahl och med text av museiverkets överdirektör följande Carl Jacob Gardberg.

Det är i och för sig en mycket välkommen bok, som man gärna äger. Herrgårdarna är viktiga arkitektur- och kulturhistoriska minnesmärken, och i motsats till många andra intressanta byggnadstyper har de i regel bevarats och dessutom vårdats med pietet. Men i motsats till kyrkor, museibyggnader och de fåtal äldre hus som fått stå kvar i våra stadskärnor, är herrgårdarna i allmänhet inte tillgängliga för den historiskt intresserade allmänheten.

Därför kan utgivarna också räkna med en säker efterfrågan på ett bildverk som detta. Man vill gärna veta hur de mest kända herrgårdarna ser ut, få bilder som man kan associera de välbekanta namnen till.

...

Sammanlagt är det ett femtiotal herrgårdar som presenteras, i huvudsak kronologiskt, under sex tidsperioder: medeltiden och 1500-talet, 1600-talet, 1721-92, 1792-1809, 1809-1917 och självständighetstiden. Dessa sex huvudsaksnitt inleds med en kort och koncise sammanfattning av perioden, därefter presenteras gårdarnas tillkomsthistoria i tur och ordning, och det är dessa, närmast katalogartade avsnitt,

boken

FINLÄNDSKA HERRGÅRDAR
Text: C J Gardberg
Foto: Kaj Dahl
Schlotts 1989
205 sidor, 380 mk

som utgör huvuddelen av bokens textinnehåll.

Därför är det inte en bok som man nyfiket läser från pärm till pärm. Antagligen hade det varit mera läsar- och tittarvänligt med en längre allmän inledning med stor stil, en bilddel med utförliga, kommenterande bildtexter och en skönd, finstilt katalogdel.

Boken är förmodligen avsedd att vara ett blädderverk, som man tittar och slår upp i, men inte nödvändigtvis läser. I allmänhet finns det 3-5 stort uppslagna färgbilder av varje herrgård: huvudfasaden, någon vidvinkelinteriör, någon miljöbild, ekonomiebyggnad eller interiördetalj.

Att färgerna inte är de bästa tänkbara kan delvis vara tryckeriets fel, men bilderna har också andra brister som man inte väntar sig hos en professionell fotograf, som t ex lutande fasader och interiörer där de viktigaste detaljerna försvinner i grötig skugga.

Dessutom är alla exteriörer fotograferade på sommaren. Fa-

saderna skymms av lummiga träd, och den (oftast) knallblå himlen och gråa grönskan dominerar eller slår ihjäl själva huvudmotivet.

...

Ätminstone jag skulle vilja se så mycket som möjligt av själva byggnaderna. Då borde de fotograferas när träden står kala, och helst från flera håll. Dessutom skulle jag vilja se många interiörbilder, och flera detaljer, hellre ett tiotal småbilder än ett fåtal soliga och leende representationsporträtt. Dessutom anser jag att åtminstone fasadbilderna bättre skulle komma till sin rätt svart-vitt.

Man kan förstås invända, att fotografens och författarens avsikt knappast varit att presentera en heltäckande dokumentation i bild av dessa herrgårdars byggnader och miljöer, och att en bok, vacker som en konfektask, kan ha ett värde i sig.

Men om boken skall vara en källa till estetisk njutning kunde fotografen ärligt och ambitiöst ha satsat på konstnärliga och stämningssladdade bilder i stället för på vykort. Han kunde t ex ha gett oss ett bildverk med dramatiska eller romantiska fotografier av herrgårdar i fest och vardag, i dimma, böstmörker och midvinter.

Men säkert kommer också denna solkensbok att vinna uppskattning.

MARGARETA
WILLNER-RÖNNHOLM

SÅ HÄR I EFTERHAND är det ändå intressant att ta del av de samtida recensionerna som Kaj Dahl hade samlat. Det som förvånar mest är allt subjektivt tyckande om bildmaterialet, både av icke-fotografer och av fotografer, som också gällt tidigare böcker och utställningar.

Boken "Finlands herrgårdar" (206 s.) utkom i november 1989 och i tidningen Mellan Nyland skriver Uffe Johansson 10.11.1989 att det är länge sedan vår herrgårdskultur senast presenterats i bokform. Han konstaterar att Gabriel Nikander gav ut "Herrgårdar i Finland" 1928-1929 och tillsammans med Eino Juutikkala redigerade han "Säterier och herresäten i Finland" 1939-1942. Ragna Ahlbäcks "Gods och herresäten i Finland" utkom 1946.

I Johanssons artikel berättar statsarkeolog C. J. Gardberg att det var jobbigt att dra gränsen för vilka gårdar som kunde rymmas med; beroende på räkneseffekten uppgår våra herrgårdar till över 250. Över hälften av herrgårdarna har varit i samma släkts ägo över hundra år som har medfört att miljöerna är bättre bevarade än tex i våra kyrkor. Enligt Gardberg kan hela vår kulturhistoria beskrivas genom herrgårdarna. Meningen är inte att boken skall bli en motsvarighet till de äldre böckerna utan avsikten är att skildra ett 50-tal herrgårdar som fortfarande är historiskt intressanta.

Uffe Johansson avslutar: "Bokens layout är stilig. Hela verket ger ett durabelt intryck. Största delen av den svenska versionen på 2500 exemplar är redan reserverade av bokhandlarna. Det här blir uppenbart Schildts förlags första framgång på länge."

I ÅBO UNDERRÄTTELSE (14.12.1989) recenserar Margareta Willner-Rönholm boken och har följande att säga om Kaj Dahls herrgårdsbilder: "

Att färgerna inte är de bästa tänkbara kan delvis vara tryckeriets fel, men bilderna har också andra brister som man inte väntar sig hos en professionell fotograf, som tex lutande fasader och interiörer där de viktigaste detaljerna försvinner i grötig skugga. Dessutom är alla exteriörer fotograferade på sommaren. Fasaderna skymms av lummiga träd, och den (oftast) knallblå himlen och grälla grönskan dominerar eller slår ihjäl själva huvudmotivet. Åtminstone jag skulle vilja se så mycket som möjligt av själva byggnaderna. Då borde de fotograferas när träden står kala, och helst från flera håll. Dessutom skulle jag vilja se många interiörbilder, och flera detaljer, hellre ett tiotal småbilder än ett fåtal so-

liga och leende representationsporträtt. Dessutom anser jag att åtminstone fasadbilderna bättre skulle komma till sin rätt i svartvitt.

HÄR EFTERLYSE tydligen en huskatalog; det är inte lätt för en fotograf att vara alla till lags. Recensenten har tydligen ingen större fotokunskap; för att få byggnader och interiörer att rymmas med på bild krävs vidvinkelobjektiv, som tenderar att skapa en optisk förvrängning som ger "lutande fasader". Dessutom, en fotograf försöker ofta skapa både stämning och djup i bilden genom att tex låta "lummiga träd" bilda en inramande förgrund, trots att de inte har något med själva fasadens byggnadsdetaljer att göra...

Recensenten fortsätter: "*Man kan förstås invända, att fotografens och författarens avsikt knappast varit att presentera en heltäckande dokumentation i bild av dessa herrgårdars byggnader och miljöer, och att en bok, vacker som en konfektask, kan ha ett värde i sig. Men om boken skall vara en källa till estetisk njutning kunde fotografen ärligt och ambitiöst ha satsat på konstnärliga och stämningsladdade bilder istället för vykort. Han kunde tex ha gett oss ett bildverk med dramatiska eller romantiska fotografier av herrgårdar i fest och vardag, i dimma, höstmörker och midvinter.*

Finländska herrgårdar

■ KAJ DAHL – C.J. GARDBERG ■

SCHILDTS

FÖLJANDE PROJEKT handlade om Kungsvägen, också det ett samarbete mellan Kaj Dahl och C.J. Gardberg, som Dahl initierat och som inleddes med fotoutställningar.

I tidningen Västra Nyland har Mary-Ann Brännbacka i februari och mars 1991 skrivit om Kaj Dahls fotoutställning i Ekenäs och Karis med bilder från Kungsvägen, som är en del av ett kommande bokprojekt med Carl Jakob Gardberg. Hon ger en historisk bakgrund till Kungsvägen som hon plockat ur utställningskatalogen, men saknar en karta som skulle ge utställningsbesökarna en snabb översikt över vägens sträckning. Och hon tycks förstå sig på meningen med bildmaterialet:

"Kaj Dahl har valt sina bilder så att helheten blivit varierande. Det är inte bara vägstumpar förr och nu, utan gårdar, grindar, fält och skogar, åar, broar och stadsvyer längs vägen som här presenteras i tekniskt valgjorda, ofta estetiskt tilltalande bilder. Det är i varje fall inte konstutställning "Kungsvägen" syftat till att bli eller är, avsikten har varit att dokumentera ett kulturlandskap, som ställvis är hotat och ställvis redan stympat."

Hon påpekar att den gamla Kungsvägen delvis är gömd, glömd och förstörd av asfaltvägar och bebyggelse och uppmanar till skydd av de delar som finns intakta.

"Både boken och utställningen Kungsvägen är en beaktansvärd kulturgärning, där inte bara de direkta kulturminnesmärkena återges, utan också skogar och öppna, ljusa landskap. Se alltså bilderna i Ekenäs stadsbibliotek, som finns där tack vara kulturnämnden i samarbete med Finlandssvenskt konstcentrum Bild och Form." Klokt skrivet.

I BORGÅBLADET 9.2.1991 pryds första sidan av en braskande rubrik: *"Borgå stad nobbar expo om Kungsvägen. Borgåborna vill inte sen den, anser kulturarbetarna."*

I artikeln skriver Karin Siggberg bla följande: *"Kaj Dahl erbjöd Borgå stad utställningen, men han fick nej av kulturdirektör Aino Kettunen som i sitt brev till fotografen säger att man vid diskussioner med Borgå Museum och Konstföreningen i Borgå kommit fram till att en utställning över Kungsvägen tyvärr inte intresserar Borgåborna och att det därför inte lönar sig att ordna den."*

– Det är museiföreningen och konstföreningen som handhar de praktiska arrangemangen vid stadens utställningar och båda ansåg att vi inte skall ta emot

utställningen på grund av att den inte lockar publik. Jag står bakom deras beslut, förklarar kulturdirektör Aino Kettunen och ber Bbl-reportern kontakta museiintendent Marketta Tamminen vid Borgå Museum. Marketta Tamminen har ett flertal förklaringar till beslutet.

– Temat är visserligen intressant, men vi vet av gammal erfarenhet hurudana utställningar som verkligen lockar människor. Fotografiutställningar drar inte publik på samma sätt som konstutställningar."

Enligt artikeln öppnas utställningen 17.2 i Salo, därefter står Karis, Hangö, Esbo, Sibbo, Borgå landskommun, Kimito, Pojo, Lovisa och Grankulla i tur.

"Kaj Dahl har totalt tagit omkring tusen bilder längs Kungsvägen. Förarbetet tog två år i anspråk, varingick studier av gamla dokument och expertintervjuer."

Attityden som exponerades i Borgå visar tydligt "konstelitens" negativa inställningen till fotografiet, trots att Kungsvägsbilderna inte gällde konst utan fotodokumentation.

Men om Kaj Dahls initiativ till herrgårds- och kungsvägsdokumentationen inte dög för kultureliten i Borgå så dög han nog för republikens president. I december 1991 var "Valokuvaaja ja Rouva Kaj Dahl" inbjudna på självständighetsfest i slottet där de togs emot av president Mauno Koivisto med fru Tellervo. Och lagom till julförsäljningen 1991 låg bokverket "Kungsvägen" på bokhandelsdiskarna, och sålde som smör.

► Ovan: Bbl 9.2.1991. ► Nedan: Marina Rosenius-Dahl och Kaj Dahl välkomnas till självständighetsfesten av presidentparet Koivisto, den 6. 12. 1991. Foto: Hbl/Hans Paul.

▼ Inbjudan till självständighetsfesten 1991.

urbanker oneras na vår?

iska spar-
m Sibbo,
p sig till en
t helt nytt
n på kost-
a banker-
ra på fu-
av denna
ang under
ncipalerna
brandet.
fick sin
n ärendet
undersam-
e bäst att
vill ännu

inte binda sig vid något alter-
nativ.

Sparbanken i Borgå har inte
blandat sig i förhandlingarna,
men följer nog med och avvaktar
utvecklingen.

— Vi prefererar i första
hand en större östnyländsk en-
het, säger bankens VD.

Sparbanken för östra Nyland
blickar inte åt fusioner utan
anser att nuläget är fungeran-
de.

Sidan 2!

a i Tolkis ndlades svårt

ina mis-
torsdag
polisen
har an-
mistänkt
sgra när-

mare uppgifter om fallet vill
polisen i det här skedet inte ge
ut på grund av pågående utred-
ning. Man bekräftar dock att
kvinnan är vid liv.

Borgå stad nobbar expo om Kungsvägen

”Borgåborna vill inte se den”, anser kulturarbetarna

BORGÅ. Fotografen **Kaj Dahl** ställer i vår och sommar
ut ett trettiotal färgfotografier
över Kungsvägen på ett tiotal
orter i södra Finland. I Borgå
ordnas utställningen inte trots
att vägen går genom staden.

Den sjuttonde februari öpp-
nas den första utställningen i
Salo. Därefter står Karis,
Hangö, Esbo, Sibbo, Borgå

landskommun, Kimmo, Pojo,
Lovisa och Grankulla i tur.

Kaj Dahl erbjöd Borgå stad
utställningen, men han fick nej
av kulturdirektör **Aino Kettunen**
som i sitt brev till fotogra-
fen säger att man vid diskussio-
ner med Borgå Museum och
Konstföreningen i Borgå kom-
mit fram till att en utställning
över Kungsvägen tyvärr inte
intresserar borgåborna och att

det därför inte lönar sig att
ordna den.

— Det är museiföreningen
och konstföreningen som
handhar de praktiska arrange-
manen vid stadens utställ-
ningar och båda ansåg att vi
inte skall ta emot utställningen
på grund av att den inte lockar
publik. Jag står bakom deras
beslut, förklarar kulturdirektör
Aino Kettunen och ber Bbl-

reportern kontakta musei-
tendent **Marketta Tamminen**
vid Borgå Museum.

Marketta Tamminen har ett
flertal förklaringar till beslutet:

— Temat är visserligen in-
tressant, men vi vet av gammal
erfarenhet hurudana utställ-
ningar verkligen lockar mätte-
nskor. Fotografiutställningar
drar inte publik på samma sätt
som konstutställningar.

□ Illy gläntan på
ingår i Kungsvägsu

— Vi har kient
mindre i år än vi
och har bokat två s
mingar, en på vår

Skärgård

KUNGSVÄGEN BLEV succé, är rubriken på Uffe Johanssons presentation i Landsbygdens Folk i februari 1992. Kaj Dahls och Carl Jakob Gardbergs praktverk "Kungsvägen" med en svensk upplaga på 2000 ex (Schildts) och 4000 ex (Otava) på finska, hade sålt rekordbra. Samma framgång hade de haft med boken "Finlands herrgårdar" året innan.

Johansson skriver att C.J. Gardberg hade pensionerats vid årsskiftet från sin tjänst som överdirektör vid Museiverket och att han förutom sitt historiska kunnande är en synnerligen skicklig skribent, men påpekar att idépappan till de båda böckerna har varit fotografen Kaj Dahl. Han gav också lovord till Kaj Dahls orienteringsförmåga.

"Kaj har bland annat deltagit i Jukolakarveln som kom väl till pass då det gällde att med hjälp av Gustav III:s militärkartor från slutet av 1700-talet ta sig fram längs den genuina Kungsvägen från Åbo till Viborg. På sina ställen är den knappt förnimbar längre medan den på andra ställen kan vara hårt trafikerad."

Trots att Kungsvägen, som tidigare kallades Stora landsvägen, var landets viktigaste förbin-

delseväg ända från 1200-talet – är den inte landets äldsta landsväg. Äldst torde vara den s k Oxvägen från Åbo mot Tavastland, har Johansson noterat.

EFTER ATT HA TAGIT DEL AV en mängd recensioner som mest fokuserat på felsökeri och petisserer på detaljplanet känns det trevligt att läsa Johanssons åsikter om Kungsvägsboken som, liksom M-A Brännbacka, fokuserar på den informativa substansen.

Johansson skriver: "En av meningarna med boken har varit, förutom själva dokumentationen, att informera den stora allmänheten något om vad som utspelats längs vägen under historiens lopp samt att försöka skapa en ny gemenskap för de människor som idag bor i närheten av Kungsvägen".

Det enda negativa som Johansson hittar med boken är några tryckfel i Gardbergs text (förlagslarv...) och att boken är så dyr (385 mk) och att den är dyrare på originalspråket (svenska) än på finska, trots stora kostnader med översättning.

▼ Kaj Dahls och C.J. Gardbergs bok "Kungsvägen" utkom till julen 1991 på både svenska och finska. ►

C. J. GARDBERG - KAJ DAHL
Kungsvägen
SCHILDTS

KAJ DAHS SISTA BOK gällde det material som han hade kommit i kontakt med när han började jobba med sina skärgårdsböcker 1973. Historier från förbudstidens spritsmuggling dök ju upp i samtal med "skärkarlar" på de flesta öar.

Detta var något av ett tabubelagt ämne eftersom smugglingen i skärgården fortsatte flera decennier efter förbudstidens slut, långt in till 1960- och 70-talet, något som man ogärna talade man om och än mindre präntade ner i text.

Därför är Kaj Dahls sista bok "Smugglare i skärgården" kanske den mest unika av hela hans produktion. En bok som han aldrig fick se i tryck. Han dog några månader innan den låg på bokhandelsdiskarna sommaren 2003. Här var cirkeln sluten; allt började med Calle Hårds smuggelintresse i Ekenäs skärgård i början av 1970-talet, som Kaj Dahl fick ärva, och nu fick sin slutliga upplösning i en fin dokumentär bok.

Boken fick överlag mycket goda recensioner, där man ofta fokuserade mera på bokens innehåll och faktasubstans än på felsökeri. Samtidigt hade Schildts förlag gjort ett bra arbete, trots att pappret inte ger full rättvisa åt bilderna. Något som med undantag för de två bokverken i färg tycks ha följt Kaj Dahl genom hela hans produktion.

I TIDNINGEN ÅLAND (21.7.2003) skriver Benita Mattsson-Eklund berömande: *"Det är en underhållande och tankeväckande bok som vidgar kunskapen om det nära förflutnas historia. Ett stort antal mårgfulla porträtt av skärgårdsbor i svartvitt ger boken stämning."*

Hon har bland annat plockat fram Petter Granberg från Åva som var en tursam smugglare och polisen Julius Sjöblom i Österbygge som var besviken på Kökarbornas ohjälpsamhet när det gällde att få fast smugglare. Men förbudslagen var oerhört impopulär bland folkets djupa lager och för månget fattigt fiskehemman gav smugglingen en välbehövlig förtjänst.

I ÖSTERBOTTNINGEN (15.8.2003) recenserar Pia Norrgård boken under rubriken "Tullare och smugglare lekte katt och råtta bland grynnor och skär". I artikeln presenterar hon ämnet på ett utomordentligt tydligt sätt för den generation som troligen vet ganska lite om förbudslagen mot alkohol 1919 – 1932, som tidsmässigt sammanföll med den i USA. I Finland avskaffades lagen i april 1932,

efter en rådgivande folkomröstning året innan. Av de avgivna rösterna krävde 71 procent ett slut på förbudet.

Hon presenterar också Kaj Dahl och berättar att han under 1970 –talet rörde sig i Nyland, Åboland och Åland där han fotograferade och spelade in intervjuer som resulterade i tre böcker där skärgårdsborna och deras livsmiljö trädde fram. Om smuggelboken har hon inget negativt att säga, som säkert skulle ha glatt författaren.

"Boken är indelad i berättelser från Ekenäs skärgård, Hangö, Åboland och Åland. Där får ett antal personer som redan då var gamla berätta om hur smugglingen gick till. Kapitlen varvas med renskrivna intervjuer och sammanfattningar av Dahl för att föra berättelsen vidare. Ofta lyckas det väldigt bra men ibland kan de renskrivna intervjuerna vara lite svår-lästa. Det beror främst på att intervjuerna är ett talat språk som ertecknats. Med i kapitlen finns noter och lite längre tidningsartiklar från den här tiden. Det ger en större helhetsbild av vad som hände och vad allmänheten fick veta om smugglingen. Boken innehåller ett rikt bildmaterial som Dahl tagit själv eller letat fram i arkiv och samlingar. Flera små grafiskt avskilda stycken berättar små sidospår om någon enskild person som nämns, händelser eller fakta. Det gör boken luftig och omväxlande. De många bilderna kompletterar texterna bra och det är intressant att se hur de gamla gubbarna ute på skären ser ut."

VASABLADET recenserar boken 27.8.2003 av Rickard Lindholm som tycker att boken är lärorik som beskriver inte bara smugglingen under 1920 och 1930 –talen utan också skärgårdslivet i stort. Läsarna ges också en bakgrund till Kaj Dahls produktion av tidigare skärgårdsböcker: *"Hans syfte med böckerna var att dokumentera en utdöende livsstil som det då ännu året-runt-levande skärgårdslivet utgjorde."*

Recensionen är sakliga och substansfokuserad och Dahl får många positiva omdömen och omnämns till och med som författare, som få recenserar tidigare gjort: *"I fotografen, författaren och skärgårdsskildraren Kaj Dahls vackert illustrerade och formgivna bok, Smugglare i skärgården, berättar fotografier tillsammans med intervjuer med gamla spritsmugglare och poliser historien om skärgårdens katt- och-råtta-lek under förbudstiden."*

...Boken är illustrerad dels med Kaj Dahls egna fotografier och dels med bilder ur tidningar och arkiv

KAJ DAHL

Smugglare

I SKÄRGÅRDEN

SCHILDTS

▲ Pressklipp ur Hembygden nr 4/2003.

från främst 1930-talet. Tillsammans ger text och bild läsaren av boken en mycket god föreställning om hur spritsmugglingen och skärgårdslivet såg ut för drygt 70 år sedan."

I LANDSBYGDENS FOLK 19.9.2003 skriver Uffe Johansson att Kaj Dahls smuggelbok är ovärderlig ur ett historiskt perspektiv. "Dahl är känd som en skicklig fotograf och har ett 10-tal böcker bakom sig. Den kändaste är "Finlands herrgårdar" där Jacob Gardberg står för texten. I smuggelboken har Dahl överraskande bra klarat av textdelen. Bilderna är som väntat av hög klass. Kaj Dahl avled oväntat i cancer i februari. Materialet till boken hade då just blivit färdigt och inlämnats till Schildts förlag. Tyvärr hann inte Kaj se resultatet, vilket han innerligt hoppades på, innan han gick bort."

Recensenten noterar att boken på 160 sidor kostar 35 euro och har förutsättningar att bli en bra säljare.

ÄNNU FÖLJANDE SOMMAR, skriver Lars Haglund i Jakobstadstidningen (1.6.2004) att en och annan

ännu levande person bland dem som ännu årtionden efter förbudstiden fortsatte smugglingen förekommer med namn, och många med bild. "Kanske lite pinsamt för någon och för någons ättlingar men desto roligare för läsaren. Den reflektionen kan man göra att i tidningsnotiser under förbudstiden var journalisterna inte speciellt blyga med att nämna namn på dem som haffats långt innan deras förehavanden ens gått till åtal och än längre tills de eventuellt fälldes i rätten."

Haglund noterar att nylänningen Dahl uppehåller sig uteslutande i den sydfinska skärgården men det är ju känt att smuggling förekom också i Österbotten. Dock i mindre skala, kan man förmoda, då de flesta lasterna kom från Estland, Polen och Tyskland.

Lars Haglund inser också värdet av att något samlat på den minnes kunskap från självupplevda äventyr medan det ännu var möjligt, med hänsyn till tidsfaktorn. ♦